

Pola stoljeća Narodne Republike Kine

KSENIJA JURISIĆ*

Sažetak

Uzimajući u obzir sve prednosti i opasnosti političkog, ekonomskog, vojnog i kulturnog naslijeđa, Narodna Republika Kina provodi politiku oslanjanja na brzi ekonomski rast i poboljšanje materijalnih uvjeta života, kako bi se ostvarila politička i socijalna stabilnost kineskog društva i države. Ovaj cilj ostvaren je tek privremeno i djelomično, a konačni rezultat ovisi ponajprije o umješnosti kineskog vodstva da nastavi kretanje između dviju suprotnosti: zatvorenog političkog sustava i potrebe održavanja otvorene ekonomije.

Tražeci svoje mjesto u svijetu danas, Narodna Republika Kina suočena je s temeljnim izborom punopravnog sudjelovanja u međunarodnom sustavu, potpunim prihvatanjem njegovih mehanizama i načela, počev od Ujedinjenih naroda, svjetskih trgovačkih normi, zaštite ljudskih prava, kontrole naoružanja, očuvanja okoliša i slično, što istovremeno, prema kineskom shvaćanju, nosi prijetnju erozije kineske samostalnosti, mogućnosti izbora i političke nezavisnosti kineske države.

Na sebi svojstven način, 1. listopada 1999. godine Narodna Republika Kina obilježila je pola stoljeća svoga postojanja. Prvom vojnom paradom u proteklih petnaest godina, na Trgu nebeskog mira i ispred vrata Zabranjenog grada, na istom mjestu gdje je, gotovo točno u sat, prije pola stoljeća proglašena nova revolucionarna Kina, pola milijuna Kineza slavilo je svoje sadašnje i prethodne vođe: Jiang Zemina koji ju je ponovno ujedinio, reformatora Deng Xiaopinga i revolucionara Mao Zedunga.¹

Za promatrače i analitičare međunarodnih političkih odnosa bila je to prilika ponovnoga i sveobuhvatnog određivanja mjesta i uloge najmnogoljudnije države u svjetskim kretanjima, koja je raspadom sovjetske države, završetkom hladnog rata i urušavanjem komunističkih režima u istočnoj Europi i Sovjetskom Savezu, preostala kao jedina država sa, na prvi pogled, stabilnom komunističkom vladom. S druge strane, za same Kineze bila je to prigoda da, zahvaljujući sve većem značaju koji kineska država ima na suvremenoj međunarodnoj političkoj sceni, barem na trenutak umire vlastiti nacionalni ego, koji oduvijek zahtijeva više poštovanja i pažnje svjetske javnosti prema najstarijoj neprekinutoj velikoj svjetskoj civilizaciji.

* *Ksenija Jurišić*, asistent na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Međunarodni politički odnosi.

¹ Vidi: Hirsch, Michael i Melinda Liu, "A Goose Step Into the Future", *Newsweek*, 11. listopada, 1999., 33-35.

Promatranje kineske države puno je suprotnosti, te se može usporediti s poznatim primjerom iz psihologije o promatranju slike s dvostrukim značenjem: ovisno o kutu gledanja onoga koji promatra, vidjet će se mlada žena ili starica. Tako je za dio znanstvenika i teoretičara s područja međunarodnih političkih odnosa, u skladu s njihovim polaznim stavovima, Narodna Republika Kina samim svojim prostiranjem na teritoriju veličine 9.596.960 četvornih metara, što čini dvije trećine istočnoazijskog prostora, i činjenicom da predstavlja domovinu za gotovo jednu petinu svjetskog stanovništva,² s najdinamičnijom svjetskom privredom proteklih dvadesetak godina, naoružana nuklearnim oružjem i jedna od pet stalnih članica Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda, država s potencijalima supersile koja će obilježiti početak novog tisućljeća. Za druge, ona je tek jedna od siromašnih zemalja u razvoju, koja uz sve probleme što karakteriziraju razvoj ove skupine država, treba svoje društvo od 1,251 milijarde stanovnika transformirati iz zaostalog poljoprivrednog društva 19. stoljeća u razvijeno informatičko društvo, primjereno 21. stoljeću.³ Pitanje koje se samo po sebi nameće jest: koje od ova dva suprotstavljena mišljenja oslikava suvremenu Kinu, ili je istina, kao i obično, negdje u sredini?

Politički aspekti: revolucija ili reforma?

Osnovni i najvažniji zadatak sveukupne politike Narodne Republike Kine u ovom proteklom vremenskom periodu sadržan je u kombiniranim naporima unapređenja i modernizacije kineskog društva i države te očuvanja nacionalne nezavisnosti, posebno državnog teritorijalnog integriteta.

Kina modernog doba proklamirala je nekoliko revolucija ili, blaže rečeno, perioda značajnijih društvenih promjena, ali s rezultatima koji su vrlo skromni. Sam Mao Zedong, pokretanjem “Velikog skoka naprijed” i “Velike proleterske kulturne revolucije”⁴, može se pohvaliti s negativnim rekordom po broju ubijenih, raseljenih, osuđenih na gulage ili izgladnjelih Kineza, brutalnosti suodnošenja prema vlastitom narodu, koja nije bila viđena u ni u jednom prethodnom trenutku kineske moderne povijesti. Nasuprot tome, pod mnogo skromnijim nazivom, objavljujući reforme, vladavina Deng Xiaopinga rezultirala je revolucionarnim promjenama kineskog društva u protekla dva desetljeća.

² “Samom svojom brojnošću, Kinezi utječu na sudbinu ostatka svijeta, što god učinili – bilo da emigriraju, ili kupuju žito na svjetskom tržištu, bilo da grade ceste i voze automobile. Iscrpit će svjetske izvore hrane, ne uspiju li se sami prehraniti, ili oštetiti globalnu atmosferu, ne smanje li stopu kojom kuhaju ili zagrijavaju svoje domove ugljenim briketama. Zbog njezine demografske veličine, nema globalnih problema koje je moguće riješiti bez Kine.” Nathan, Andrew J., – Ross, Robert S., *The Great Wall and the Empty Fortress: China's Search for Security*, W. W. Norton, New York, 1997., str.17.

³ Vidi: Brzezinski, Zbigniew, *Velika šahovska ploča: Američki primat i njegovi geostrateški imperativi*, Interland d.o.o., Varaždin, 1999., a posebno poglavlje pod nazivom “Kina: ne globalna, već regionalna”, str.148-162.

Također vidi: Segal, Gerald, “Does China Matter?”, *Foreign Affairs*, Vol. 78, 1999., No.5., rujan-listopad, str. 24-36.

⁴ Vidi: Janssen, Karl-Heinz, *Maovo doba*, Biblioteka Suvremena misao, Školska knjiga, Zagreb, 1979.

Po svom političkom stilu i filozofiji Deng Xiaoping, kojeg danas mnogi vole nazivati “posljednjim kineskim carem”, bio je tradicionalniji od bilo kojeg drugog kineskog političara suvremenog doba. Rijetko se pojavljujući u javnosti i gotovo uopće ne koristeći medije, Dengov pristup mjestu politički najvažnije osobe u Kini, u potpunosti je bio u skladu s tradicionalnom kineskom političkom kulturom i njezinim poimanjem političkog vođe kao “... izvršnog mandarina, polubožanskog, svemoćnog cara, vođe koji djeluje izvan vidokruga javnosti, tajno i iza pozornice”⁵.

Deng se odrekao svih službenih pozicija i položaja, kako bi bio običan građanin. Time je izbjegao dvije važne prepreke: prvo, ograničenja u dometima korištenja političke moći što ih sobom neminovno nosi svaka politička funkcija i, drugo, djelomično je otklonio odgovornost, što mu je omogućavalo da lakše i spremnije preuzme rizike promovirane politike. Poziciju vrhovnog kineskog lidera Dengu je, osim toga, priskrbila i njegova životna dob i iskustvo koje su oduvijek imali vrlo važnu ulogu u kineskom političkom životu. Kao jedan od najstarijih članova Kineske komunističke partije, veteran Dugog marša, suradnik Mao Zedunga i Zhou Enlaia, posjedovao je autoritet koji mu je sam po sebi, bez formalnog izbora narodnih masa ili zakonom određenih procedura, jamčio mjesto lidera.

I sâm žrtva kulturne revolucije, nekoliko puta uklanjan s političke pozornice i na nju ponovno vraćan, Deng je shvatio, za vanjski svijet naizgled suprotstavljene, ali u većini kineskog naroda duboko ukorijenjene, dvije velike potrebe. Prvo, želju za slobodnijim i nesmetanijim svakodnevnim životom, bez snažnoga ideološkog upletanja marksizma-lenjinizma-maoizma u život običnog građanina, jer su velike kolektivne vizije i parole izgubile svoju privlačnost i upotrebnu vrijednost zbog strahota koje je u pamćenju ostavilo Maovo doba. I, drugo, njihovu potrebu za političkom stabilnošću i javnim redom, bez velikih zaokreta, naglih i nepredviđenih promjena, čak i pod cijenu toleriranja i opravdavanja određenog stupnja represije neophodne za njihovo održavanje.

Deng je bio svjestan veličine i opravdanosti zahtjeva za poboljšanjem materijalnih uvjeta života kineskog stanovništva. Stoga je bio uvjeren da će ono svesrdno odgovoriti na svaku pruženu mogućnost vlastite inicijative u tom smjeru, ali se istovremeno nije odrekao kineske tradicionalne pogodnosti nemilosrdnog kažnjavanja svih pokušaja remećenja društvene stabilnosti. Omogućujući Kinezima da postanu malo bogatiji i sretniji, bio je spreman nemilosrdno se suočiti sa svim pokušajima remećenja političke i društvene stabilnosti, kao što su to pokazali i događaji na Trgu nebeskog mira 1989. godine, kad je javno nezadovoljstvo korupcijom i čvrstom ideološkom kontrolom dovelo do izbijanja brojnih studentskih protesta u nizu kineskih gradova, a serija masovnih demonstracija kulminirala masakrom na najpoznatijem kineskom trgu.⁶

Ironično, ali je upravo duh Tiananmenskog pokreta, koji je Dengov režim pokušao slomiti, spasio kineski komunizam od kolapsa s početka 90-ih godina. Sa svježim sje-

⁵ Pye, Lucian W., “The Leader in the Shadow: A View of Deng Xiaoping”, *Current History*, rujan 1996., str. 247.

⁶ Premda ne postoje službeni podaci, smatra se da je na samom Trgu nebeskog mira poginulo više od 500 ljudi, dok je stotinjak pogubljeno u ostalim kineskim gradovima pod optužbom da su bili začetnici nemira. Tisuće su bile uhapšene i osuđene na kazne zatvora od 3 do 15 godina.

ćanjima na ta zbivanja i pod prijetnjom političkog i socijalnog kolapsa do kakvog je došlo u istočnoj Europi i Sovjetskom Savezu, kineski komunistički totalitarizam pretvorio se u ono što mnogi uobičajaju zvati azijskim autoritarizmom. Ljudi mogu nositi odjeću koja im se sviđa, odabirati svoja zanimanja, mijenjati poslove, prelaziti sa sela u grad, razmijeniti svoja mišljenja sa susjedima, pa čak čuti i različita mišljenja među svojim političkim vodstvom, izaći na kompetitivne lokalne, ali ne i nacionalne izbore, i zapravo učiniti sve osim direktnog izazivanja autoriteta vlasti. Za kineski narod i njegovo političko ponašanje danas vrijedi maksima: postoje stvari koje se mogu činiti, ali o kojima se ne smije govoriti, i postoje stvari o kojima se može govoriti, ali ih se ne smije činiti. Promatrajući ovaj razvoj i povezujući ga s iskustvima ostalih “azijskih tigrova”, poput Južne Koreje ili Tajvana, mnogi pretpostavljaju kako će veće osobne slobode i značajnija ekonomska samostalnost stanovništva postupno utjecati na smanjivanje političkih ograničenja i pružanje većih sloboda unutar kineskog političkog sustava.

Među nedodirljive teme svakako ulazi i pitanje vođenja nacije od strane Kineske komunističke partije. Partija koja okuplja oko 60 milijuna članova, autoritarna po svojoj strukturi i ideologiji, i dalje upravlja i dominira državom i društvom.⁷ S druge strane, danas gotovo da nije moguće izdvojiti utjecajnije ime unutar kineske vladajuće elite koje vjeruje u komunizam, čime je stvoren vakuum koji je nacionalizam, kao oduvijek prisutan i snažan element partijskog dokazivanja, spremno ispunio. Isticanje kineskog nacionalnog ponosa, često puta zatiranog događanjima iz povijesti, pojavilo se danas kao rijetko zajedničko sredstvo podrške i održavanja Kineske komunističke partije na vlasti, koje povezuje i pobornike i kritičare režima. Sukladno tome, analitičari međunarodnih odnosa sve češće upozoravaju kako je Kineska komunistička partija već dulje vrijeme sve više kineska, a sve manje komunistička.

Vanjskopolitički aspekti: dio međunarodnog sustava ili samoizolacija?

U duljem periodu nakon svoga uspostavljanja, Narodna Republika Kina bila je suočena s nizom prepreka na putu međunarodnog priznavanja, među koje svakako možemo ubrojiti i dugogodišnje međunarodno odbijanje tvrdnji komunističke vlasti u Pekingu da je ona jedini legitimni predstavnik svih Kineza, kako onih sa kineskog matičnog prostora tako i Hong Konga, Macaoa i Tajvana. Narodna Republika Kina tek je početkom 70-ih izborila svoje diplomatsko priznanje od strane većine velikih svjetskih sila i zauzela svoje mjesto u Ujedinjenim narodima.

Kineska vanjska politika u proteklih pet desetljeća može biti podijeljena na četiri vremenska perioda: razdoblje 1949.-1960. godine, kojim je dominiralo stratejsko povezivanje sa Sovjetskim Savezom i ostalim komunističkim državama svijeta; razdoblje 1961.-1972. godine, koje obilježava oslanjanje Kine na vlastite snage i konfrontacija s

⁷ To je bilo moguće posebno ilustrativno vidjeti u slučaju organiziranja masovnih demonstracija protiv NATO-ova bombardiranja kineskog veleposlanstva u Beogradu početkom svibnja 1999. godine. Vidi detaljnije: “Bombs in Belgrade, bricks in Beijing”, *The Economist*, 15 svibnja 1999., str. 13-14 i 65-66; “Behind Chinese furor: mistrust”, *The Christian Science Monitor*, 14.-20. svibnja 1999., str. 1. i 7.

obje supersile, Sovjetskim Savezom i Sjedinjenim Američkim Državama; razdoblje 1972.-1989. godine, u kojem je kineska pozicija u svjetskim zbivanjima bila u stalnom previranju između dviju supersila, te razdoblje nakon 1989. godine, tijekom kojeg Kina nastoji unaprijediti odnose s jedinom preostalom svjetskom supersilom Sjedinjenim Američkim Državama, ali i priskrbiti prestižniji vlastiti položaj u promijenjenim poslijehladnoratovskim okolnostima na međunarodnoj pozornici.

Ponašanje i stavovi Narodne Republike Kine na međunarodnoj pozornici često zbujuju ostale sudionike svjetskih zbivanja. Premda stoljećima izolirana u okvire vlastitoga svijeta, ona danas "...brani najčišću, izvorno europsku koncepciju nacionalnog suvereniteta. (...) Kinu prikazuju kao nezadovoljnu silu koja nastoji poremetiti svjetski poredak i *status quo* silu koja podržava međunarodnu stabilnost tako neophodnu za ekonomski razvoj"⁸.

Kineska vanjska politika temelji se na Pet načela miroljubive koegzistencije utemeljenih još 1954. godine u bilateralnom sporazumu Kine i Indije, koji su 1970. godine prošireni i prihvaćeni na zasjedanju Opće skupštine Ujedinjenih naroda u Deklaraciji o načelima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i suradnji država, a obuhvaćaju sljedeće: međusobno poštivanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta, međusobno nenapadanje, nemiješanje u unutrašnje poslove drugih država, ravnopravnost i međusobnu korist, te miru koegzistenciju. Ova načela miroljubive koegzistencije služe danas kao kineski štit u izrastanju nove vrste svjetskog poretka, u kojem bi sve države, bez obzira na svoju veličinu ili snagu, dio svojih ovlasti trebale prenijeti na međunarodne institucije i organizacije, bez obzira na to radi li se o proliferaciji svih vrsta naoružanja, ekonomskoj politici i rješavanju pitanja slobodne trgovine u svijetu ili promoviranju univerzalnih normi s područja ljudskih prava. Tome treba dodati i čvrst kineski stav kako probleme i pitanja koji opterećuju suvremeni razvoj svijeta treba rješavati mirnim putem, što može biti ilustrirano kineskim gledištima na iračko-iranski rat, arapsko-izraelski sukob ili pak sukob i rat na prostoru bivše Jugoslavije.

Od neriješenih vanjskopolitičkih pitanja koja opterećuju kinesku sadašnjost svakako je najvažnije pitanje Tajvana. Od vremena Šangajskog komunikea iz 1972. godine, kojim je potvrđena kineska pozicija da postoji samo jedna Kina i da je Tajvan dvadeset treća kineska provincija, puno toga se promijenilo. Provedši demokratske reforme, prve predsjedničke izbore, osiguravši ekonomski prosperitet stanovništvu i izvršivši uspješnu generacijsku smjenu Kineza iz matice s Kinezima rođenim na Tajvanu, koja se podudara sa smjenom Kuomintanga s političarima Demokratske progresivne partije iz čijih redova dolazi i tajvanski predsjednik Lee Teng-hui, Tajvan je prerastao svoje otočne okvire, zahtijevajući značajnije mjesto u međunarodnim odnosima. Probijajući međunarodnu političku izolaciju, tajvanski političari sve češće putuju svijetom, tražeći ulazak Tajvana u međunarodne organizacije poput Ujedinjenih naroda i Svjetske trgovinske organizacije. Upravo rješenje kinesko-tajvanskog spora može biti onaj lakmus papir koji će pokazati hoće li Kina 21. stoljeća postati "...poštovana i dobrodošla članica

⁸ Nathan, Andrew J. i Ross, Robert S., *The Great Wall and the Empty Fortress ...*, op.cit., str. 3-4.

svjetske zajednice ili ostati uglavnom zatvorena i možda više no ikada prije slijediti tvrdokorne ambicije velike sile Azije”⁹.

Tražeći svoje mjesto u svijetu danas, Narodna Republika Kina suočena je s temeljnim izborom punopravnog sudjelovanja u međunarodnom sustavu, potpunim prihvatanjem njegovih mehanizama i načela, počev od Ujedinjenih naroda, svjetskih trgovačkih normi, zaštite ljudskih prava, kontrole naoružanja, očuvanja okoliša i slično, što istovremeno, prema kineskom shvaćanju, nosi prijetnju erozije kineske samostalnosti, mogućnosti izbora i političke nezavisnosti kineske države. Upravo radi manevriranja između ova dva cilja, kinesko ponašanje na međunarodnoj pozornici često je puta protumačeno kao da izaziva nove nesporazume.

Ekonomski aspekti: socijalizam ili kapitalizam?

Kad je u rujnu 1976. godine umro Mao Zedung, velika većina Kineza, dijelom kao izraz olakšanja, a dijelom suočena s neizvjesnošću koju je sobom nosila budućnost, na trenutak je zadržala dah. Nakon smrti Deng Xiaopinga u veljači 1996. godine, velika većina Kineza vjerojatno je pomislila “business as usual”. Dva su osnovna uzroka takvom stavu: prvo, post-Dengova era započela je puno prije njegova fizičkog odlaska i, drugo, najveći dio kineske nacije bio je zaokupljen poboljšanjem materijalnih uvjeta života.

Od 1979. godine, vremena pokretanja prvih reformi, pa sve do danas u Narodnoj Republici Kini postoji općeprihvaćen konsenzus o potrebi provođenja takve politike kojom bi se stanovništvo izbavilo iz začaranog kruga siromaštva i nacija od poniženja. Kinesko rukovodstvo predvođeno Deng Xiaopingom prihvatilo je pragmatičan pogled na čitav niz političkih i socio-ekonomskih problema, kojim je u značajnoj mjeri smanjen utjecaj i uloga ideologije u ekonomskoj politici. Porastom osobnih prihoda i pristupom raznim potrošačkim dobrima, nastojalo se povećati ekonomsku produktivnost i životni standard.

Program ekonomskih reformi pokrenut je kao odgovor na izuzetno loše stanje kineske ekonomije kojoj je prijetio potpuni kolaps. S reformama se započelo na selu, gdje su one prvotno doživjele i najveće uspjehe. Slabeći veze unutar tzv. narodnih zajednica, utemeljenih dva desetljeća ranije, za vrijeme Mao Zedunga, usvojen je “sustav odgovornosti kućanstva” kojim su od polufeudalnog poljoprivrednog sustava oslobođene milijunske mase seljaka, čime je znatno povećan učinak poljoprivredne proizvodnje, a Kina uskoro svrstana među države koje su sposobne samostalnom proizvodnjom prehraniti vlastito stanovništvo.¹⁰ Prema procjenama Svjetske banke, poljoprivredni proiz-

⁹ Hirsch, Michael – Liu, Melinda, “A Goose Step Into the Future”, *Newsweek*, op. cit. str. 34.

¹⁰ Kao potporu uspjehu ekonomskih reformi 1980. godine uvedena je čvrsta kontrola demografskog priraštaja u okviru politike planiranja obitelji s jednim djetetom. Premda je često bila izložena oštrim kritikama (zbog prinudne sterilizacije, nasilnih pobačaja, pojave ubijanja ženske novorođenčadi), politika jednog djeteta “spasila” je Kinu eventualnih 300 milijuna stanovnika u proteklom vremenu njezine primjene. Danas se smatra da je ispunjen cilj kontroliranog rasta kineskog stanovništva, te postupno dolazi do ublažavanja nekih njezinih odredbi, a i sve češće se raspravlja o njezinim socijalnim posljedicama, posebno glede razvoja

vod povećao se 1978. godine za 2,8%, a u razdoblju 1978.-1984. povećavao se prosječnom stopom od 6%,¹¹ čime je gotovo za četvrtinu smanjen broj siromašnih.¹²

Reforme u poljoprivredi proširene su i na industriju, što je tijekom 80-ih i 90-ih godina omogućilo prosječni godišnji privredni rast od gotovo 10%. Stoga su reformama obuhvaćena i ostala područja poput financijskog i bankarskog sustava, te politike određivanja cijena i zapošljavanja. Pa ipak, koncem 80-ih kineska privreda našla se pred rastućom inflacijom i nezaposlenošću, što je usporilo provođenje reformi. Posjeta Deng Xiaopinga 1992. godine kineskim južnim provincijama dala je novi impuls privrednim promjenama, potvrđenim godinu dana kasnije, tijekom četrnaestog kongresa Kineske komunističke partije koji je, kao osnovni zadatak kineskog ekonomskog razvoja u 1990-im godinama, proglasio stvaranje “socijalističke tržišne ekonomije”.

Premda je nakon zbivanja na Trgu nebeskog mira 1989. godine Narodna Republika Kina bila suočena s uspostavom raznih oblika sankcija – od prekida diplomatskih kontakata na višim razinama, zabrane uvoza tehnološki značajnije opreme, suspenzijom raznih oblika međunarodne suradnje, bilo kulturne i znanstvene bilo financijske pomoći i kredita – početkom 90-ih kineska privreda i dalje je bilježila značajan rast privrede, osobito zahvaljujući otvaranju više od 2000 slobodnih ekonomskih zona.

Iako, mjereno svjetskim standardima, i dalje predstavljaju značajne rezultate kojima Narodna Republika Kina ulazi u grupu najdinamičnijih svjetskih privreda, godišnje stope privrednog rasta postupno su počele opadati sa službenih 8,9% u 1997., na 7,9% u 1998., te na procijenjenih 7% u 1999. godini.¹³ Uzrok su takva kretanja poteškoće u reformi državnih poduzeća i bankarskog sustava. Više od polovine kineskih državnih poduzeća od ukupnog broja gotovo više od 300.000, svojom neefikasnošću i godišnjim gubitcima predstavljaju izuzetan teret. Makar čine tek 40% u ukupnom industrijskom proizvodu, na njih odlazi više od 90% kredita kineskih državnih banaka. No obuhvaćajući najveći dio urbane radne snage, gotovo 100 milijuna radnika, ona predstavljaju najveći izvor podrške Kineskoj komunističkoj partiji. Stoga reforma državnih poduzeća i banaka te njihova reorganizacija tržišnim uvjetima, mogu izazvati veliku nezaposlenost i socijalne nemire, što može predstavljati novu opasnu prijetnju vodećoj i zasad nedodirljivoj poziciji Kineske komunističke partije.¹⁴

Temelj suvremenoga kineskog ekonomskog trenutka čini politika ekonomskog razvoja, ponajprije okretanjem k tržišnoj ekonomiji. Među kineskim liderima danas nema

kineske obitelji u budućnosti, sposobnosti države da podnosi svoje sve starije stanovništvo i razlika u brojnosti gradske i seoske populacije.

¹¹ “The Long March to Capitalism”, *The Economist*, 13. rujna 1997., str. 21.

¹² Unatoč iznimnim uspjesima, svojim dohotkom *per capita* od 750\$ godišnje, Narodna Republika Kina i dalje se nalazi u grupi najsiromašnijih država svijeta. Ono što može predstavljati poseban ekonomski i politički izazov za kinesku vladu jest i činjenica da se sve više širi jaz između brzorazvijajućih i bogatijih obalnih dijelova zemlje na istoku i zaostalog i još uvijek vrlo siromašnog unutrašnjeg djela Kine.

¹³ Vidi: *Background Notes: China, kolovoz 1999*, Bureau of East Asian and Pacific Affairs, U.S. Department of State, Washington, 1999.

¹⁴ Vidi: “Keeping China off the rocks”, *The Economist*, 10. veljače 1996., str. 55-56.

onih koji bi podržavali povratak poljoprivrede pod okrilje države, zatvaranje ekonomije prema svijetu ili, kao u slučaju bivšeg Sovjetskog Saveza, subvencioniranja velikih državnih poduzeća sve dok država ne bankrotira. Sve su tendencije usmjerene tržištu i njegovom razvoju, otvaranju kineske privrede i jačanju konkurencije, te vrlo važnom i osjetljivom pitanju reorganizacije državnih poduzeća. Međutim, postoje razlike u ne tako beznačajnim detaljima. Zastupnici konzervativnijih stavova podržavaju reforme, ali umjerenijim tempom, jer su zabrinuti socijalnom stabilnošću, dok liberali traže brže reforme, bez obzira na posljedice.

Ulazak Narodne Republike Kine u Svjetsku trgovinsku organizaciju predstavljao bi korak prema integriranju Kine ne samo u svjetski gospodarski sustav. Jačanje ekonomskih veza s privrednim partnerima: Sjedinjenim Američkim Državama, Japanom, Rusijom i Južnom Korejom, potaknulo bi stvaranje kineskih odnosa s ostatkom svijeta, u kojima bi bili izraženiji zajednički interesi i ciljevi, što bi povratno moglo utjecati na stvaranje boljih odnosa ispunjenih suradnjom i na političkom polju.

Sigurnosno-vojni aspekti: pobornik kontrole oružja ili novi dobavljač oružja?

Za razliku od Europe, čijih je proteklih pola stoljeća bilo obilježeno relativno stabilnom ravnotežom snaga Sovjetskog Saveza i Zapada, Narodna Republika Kina nalazila se na sjecištu suprotstavljenih interesa supersila, te je bila česta meta utjecaja, kako Sjedinjenih Američkih Država tako i Sovjetskog Saveza. I završetkom hladnog rata kinesko se strategijsko okruženje pokazuje u mnogo nestabilnijem svjetlu, samom činjenicom da je nekadašnja kinesko-sovjetska granica zamijenjena državnom granicom s mnogo nestabilnijom Rusijom i tri novostvorene središnjoazijske države: Kazahstanom, Kirgistanom i Tadžikistanom, koje se i u etničkom i ideološkom smislu razlikuju od Narodne Republike Kine.¹⁵

Sigurnosno-vojni odnosi u prostoru Azije odvijaju se ponajprije između četiri države: Kine, Japana i Rusije koje su azijske, regionalne sile, i Sjedinjenih Američkih Država, jedine svjetske supersile koja je u prostoru prisutna sa smanjenim, ali još uvijek značajnim brojem svojih vojnika. Premda je Narodna Republika Kina danas snažnija i sigurnija nego u bilo kojem prethodnom periodu svoje nedavne povijesti, njezini odnosi s ovim državama nisu u potpunosti lišeni izazova i problema, čemu treba dodati i pokušaje manjeg broja ostalih azijskih država da zaštite vlastite interese, što Kinu i dalje čini nesigurnom i ranjivijom na izazove iz susjedstva. Upravo o načinu rješavanja ovih regionalnih pitanja i umješnosti približavanja kineskih interesa i interesa ostalih sudionika u procesu kojim treba pokazati kako je međunarodna suradnja ujedno zalag i vrlo djelotvorno sredstvo jačanja kineske sigurnosti, u najvećoj mogućoj mjeri ovisit će i tijekom buduće integracije kineske države u međunarodni sustav.

¹⁵ O sigurnosno-vojnim odnosima Narodne Republike Kine sa svojim sjevernim susjedima vidi detaljnije: Nathan Andrew J., – Ross, Robert S., *The Great Wall and the Empty Fortress ...*, op. cit., str. 35-55.

Međutim, ono što među vojnim aspektima razvoja Narodne Republike Kine najviše zabrinjava međunarodnu zajednicu jest kineska uloga u proliferaciji oružja na svjetskoj razini, posebno onoga dijela kineske trgovine oružjem kojim može biti poremećena regionalna ravnoteža snaga i koji, s druge strane, pridonosi širenju sredstava masovnog uništenja u globalnim razmjerima. Prema izvještajima obavještajnih službi, ponajprije Sjedinjenih Američkih Država, Kina se pojavljuje kao glavni dobavljač vojne tehnologije (posebno raketne, nuklearne i kemijske) državama poput Pakistana i Irana. Odgovarajući na ove optužbe, kineski lideri naglašavaju kako je prodaja oružja legitimno sredstvo zarade čvrstih valuta, dodajući kako su upravo Sjedinjene Američke Države najveći svjetski dobavljač oružja koji svojim poslovima trgovine oružjem često ugrožavaju kineske nacionalne interese.

Kina je bila prva država koja se obvezala kako neće prva upotrijebiti nuklearno oružje. Godine 1984. pristupila je Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju i 1986. godine se obvezala kako će se suzdržati od budućih proba nuklearnog oružja u atmosferi. Godine 1992. pristupila je Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja (NPT) i 1995. podržala njegovo bezuvjetno i neograničeno trajanje. Ugovoru sveobuhvatne zabrane proba pristupila je 1996. godine i obvezala se podržati postizanje sporazuma zabrane proizvodnje fizijskih nuklearnih materijala.

Umjesto zaključka

Uzimajući u obzir sve prednosti i opasnosti političkog, ekonomskog, vojnog i kulturnog naslijeđa, Narodna Republika Kina provodi politiku oslanjanja na brz ekonomski rast i poboljšanje materijalnih uvjeta života, kako bi se ostvarila politička i socijalna stabilnost kineskog društva i države. Ovaj cilj ostvaren je tek privremeno i djelomično, a konačni rezultat ovisi ponajprije o umješnosti kineskog vodstva da nastavi kretanje između dviju suprotnosti: zatvorenog političkog sustava i potrebe održavanja otvorene ekonomije. Stavovi i ideološka uvjerenja sadašnje generacije kineskih lidera dvojbenu su od stavova generacije “besmrtnih osamdesetogodišnjaka”, kojih je preostalo vrlo malo. Trenutno vladajuća generacija kineskih lidera, među koje možemo ubrojiti i bivšeg kineskog premijera Li Penga i sadašnjeg Zhu Rongija, kao i kineskog predsjednika Jiang Zemina¹⁶, velikim dijelom obuhvaća inženjere elektrotehnike sovjetskog tipa. Međutim, u većem broju kineskih institucija danas izrasta najnovija, četvrta generacija tehnokratskih, tržišno usmjerenih, zapadno orijentiranih i opuštenijih kineskih lidera koji se nalaze u svojim 40-im godinama života. Bude li nastavljen sadašnji ekonomski razvoj i bude li Kina imala mirnije odnose s vanjskim svijetom, utjecaj ideoloških i nacionalnih faktora postupno će još više slabiti, čime će se u središte odlučivanja pomicati najnovija, liberalnija generacija kineskih lidera. Postupna i mirna tranzicija prema demokraciji, zasigurno je želja velike većine stanovnika Narodne Republike Kine, ali i svijeta kojim je okružena, jer ne treba smetnuti s uma da je današnja Narodna Republika Kina, zbog svih promjena koje su se dogodile “...jednpartijska država koja se ne

¹⁶ O ličnosti Jiang Zemina vidi: Gilley, Bruce, *Tiger on the Brink: Jiang Zemin and China's New Elite*, University of California Press, 1999.

koliko puta sukobila sa svojim susjedima i nedavno okrenula tenkove prema vlastitom narodu¹⁷.

Svakako, najvažniji napredak kineske države dogodio se u razmišljanjima i praksi samoga kineskog stanovništva. Kinesko političko vodstvo, koje se još uvijek može podičiti svojom gotovo apsolutnom kontrolom, postupno otkriva odgovornost građana ponajprije izborima na lokalnoj razini. Put do građanskog društva postupan je i dugotrajan proces, koji je tek započeo, a prve rezultate ima na vrlo važnom području za svjetsku zajednicu, na području zaštite okoliša.

Završetkom hladnoga rata i raspadom Sovjetskog Saveza završilo je vrijeme strategijskog trokuta i “igranja na kinesku kartu”. To, međutim, nikako ne može značiti da svijet može zaobići kineska stremljenja i zahtjeve na međunarodnoj pozornici. Sve snažnija i prisutnija Narodna Republika Kina može postati dio novoga miroljubivog svjetskog sustava ili poremetiti njegovo daljnje jačanje svojim djelovanjem, bilo akcijama posve vojne prirode, na primjer u Tajvanskom prolazu, Južnom ili Istočnom kineskom moru i središnjoj Aziji, bilo podupiranjem otpadničkih režima, prodajom oružja i poticanjem njegove proliferacije, nepoštivanjem svjetskog trgovinskog sustava ili pak dovodeći svijet na rub ekološke katastrofe. Kineska vanjskopolitička dilema bit će riješena u najvećoj mogućoj mjeri ovisno o unutrašnjim političkim kretanjima, ali i spremnosti ostalih aktera na međunarodnoj pozornici da Narodnu Republiku Kinu prihvate kao partnera, a ne kao suparnika.

¹⁷ “China Looming”, *The Economist*, 17. kolovoza, 1996., str. 13.

Ksenija Jurišić

FIFTY YEARS OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Summary

Taking into consideration all the benefits and pitfalls of its political, economic, military, and cultural legacies, the People's Republic of China has adopted a policy of reliance on rapid economic growth and improvement of the standard of living, conducive to political and social stability of Chinese society and state. This goal has been accomplished only temporarily and partially, while the final result primarily depends on the ability of the Chinese leadership to find the golden mean between the two opposites: the closed political system and the need to maintain an open economy.

In its search for a place in today's world, the People's Republic of China is faced with the central choice of the equitable participation in global community: full acceptance of its mechanisms and principles (beginning with the United Nations) and international trade norms, the protection of human rights, armament control, environmental protection and so on. However, the Chinese see in this a threat of the erosion of Chinese independence and the possibility of choice and political independence of the Chinese state.